

Жоржи Амаду - „Старите моряци“

ДОРИ И ДО ДНЕС съществува известно объркване около смъртта на Кинкас Беро Дагуа. Съмнения, мъчни за обясняване, абсурдни подробности, противоречиви показания на свидетели, празноти от най-различно естество. Има различия и относно часа, мястото и предсмъртните му думи. Семейството му, подкрепяно от съседи и познати, непреклонно поддържаше версията за една спокойна сутрешна смърт, без свидетели, без много шум, без предсмъртни думи, станала близо двайсет часа преди онази, другата, популяризираната и коментирана смърт сред агонията на нощта, когато луната се издигаше над морето и по крайбрежието на пристанището Баия ставаха мистерии. Тази смърт, на която са присъствали впрочем сведущи свидетели, за която дълго се говори по хълмовете и тайнствените глухи улички на предградията, както и последните думи на мъртвеца, повтаряни от уста на уста, представляваха според тези хора нещо повече от едно просто сбогуване със света – това беше пророческо поръчение, послание с дълбоко съдържание, както писа един млад съвременен автор.

Свидетелите бяха наистина компетентни. Между тях са и капитан Мануел, и Китерия до Ольо Арегаладо, жена не особено словоохотлива. И все пак намират се хора, които отричат изцяло всякаква достоверност не само на възхитителната предсмъртна фраза, но и на всички събития през онази незабравима нощ, когато в един загадъчен час и при оспорими условия Кинкас Беро Дагуа потъна в морето на Баия и отпътува, за да не се върне никога. Такъв е светът, населен със скептици и отрицатели, впрегнати като волове в ярем към ред и закони, към привични действия, към удостоверенията с гербови марки. Те размахват победоносно смъртния акт, подписан от лекарите, едва ли не посред бял ден, и с тази проста хартишка – само защото е изписана с печатни букви и има залепени марки – се опитват да премахнат напрегнатите часове, преживени от Кинкас Беро Дагуа преди заминаването му, станало по собствено желание и добра воля, както той заяви високо и с ясен глас на приятелите си и други присъстващи там хора.

Семейството на умрелия – неговата уважавана дъщеря и неговият законен зет, държавен служител с многообещаваща кариера; леля Марокас и нейният по-малък брат, търговец със скромен кредит в една банка – твърдеше, че цялата история не е нищо друго освен една голяма измама, измислица на пияни старчоци, мошеници извън закона и обществото, вагабонти и хитреци, чийто пейзаж би трябвало да бъдат затворническите решетки, а не уличният простор, пристанището на Баия, плажовете с бял пясък и безмерната нощ. Извършвайки една неправда, те приписват на тези приятели на Кинкас цялата отговорност за нещастното съществуване, преживяно от него през последните години, когато той се беше превърнал в огорчение и срам за фамилията. Срам до степен, че неговото име не се произнасяше и за делата му не се говореше в присъствието на невинните същества, за които дядо Жоаким – спомнян с дълбока печал – беше умрял преди много време, обграден от почитта и уважението на всички. Това ни кара да мислим, че е имало една предишна, първа смърт, ако не физическа, поне морална, датираща отпреди години, и така се събират общо три умирения, които правят от Кинкас един рекордьор на смъртта, един шампион на умиренията. Това ни дава правото да мислим, че последните събития – като се започне от констатирането на смъртта му до неговото потъване в морето – са били някакъв фарс, нагласен от него с цел още веднъж да вгорчи живота на роднините си, да им отрови съществуването, като ги изложи на срам и улични клюки. Той не беше човек на почитта и благоприличието, въпреки отдаваното му от неговите партньори в играта уважение към играча с такова завидно щастие и към толкова издръжливия пияч на кашаса при сладки разговори.

Не зная дали тази мистерия около смъртта на Кинкас Беро Дагуа (или около неговите последователни умирения) може да бъде напълно разгадана. Но аз ще се опитам да я разгада, както той сам съветваше, защо то важното е да се опита дори и невъзможното.

НЕГОДНИЦИТЕ, които разказваха по улиците и хълмовете, пред халите и пазара при Агуа де Менинос за последните мигове от живота на Кинкас (написана беше дори и една брошура в свободни стихове, съставена от импровизатора Куика де Санто Амаро и продавана продължително време), показваха по този начин неуважение към паметта на умрелия според неговите близки. Почитта към паметта на умрелия, както е известно, е нещо свещено и не е за нечистите уста на пияници, комарджии и контрабандисти на маконя. Нито пък да служи за насилена рима на разни народни певци при входа на асансьора Ласерда, откъдето минават толкова почтени хора, включително и колеги от службата на Леонардо Барето, униженият зет на Кинкас. Когато един човек умре, нему трябва да бъде въздадено най-истинско уважение, макар и да е вършил лудории през живота си. Със своята невидима ръка смъртта заличава петната от миналото и споменът за умрелия започва да блести като диамант. Такова схващане имаха близките на покойника, посрещнато с възторг от съседи и приятели. Според тях със смъртта си Кинкас Беро Дагуа ставаше наново онзи някогашен и уважаван Жоаким Соарес да Куня, от добро семейство, образцов служител в щатското данъчно управление, човек с отмерени крачки, с добре остъргана брада, с черно сако от вълна на лама, с чанта под ръка, слушан с уважение от съседите, даващ мнение относно времето и политиката, човек, когото никога не бяха видели в някоя кръчма, а кашасата си пиеше умерено и вкъщи. В действителност, като го обяви мъртъв за обществото, с усилия, достойни за най-възторжени похвали, от няколко години насам семейството му успя да накара спомена за Кинкас да заблести без никакво петно. Заставени от обстоятелствата, за него говореха винаги в минало време, щом трябваше да го споменат. За нещастие обаче, от време на време някой съсед, някои колеги на Леонардо, някаква бърбрива приятелка на Ванда (посрамената дъщеря) срещаха Кинкас или научаваха нещо за него посредством трети лица. Излизаше, че някакъв мъртвец става от гроба си, за да мърси спомена за собствената си памет: пиян и проснат под слънцето късно сутрин при входа на пазара, мръсен и дрипав над още по-мръсни карти в притвора на черквата на Пилар или пък пеещ с хриплив глас из хълма Сао Мигел, прегърнал леки жени, негърки и мулатки. Цял ужас!

Когато най-после през онази утрин един продавач на свети неща, с дюкян на Ладейра до Табоао, пристигна опечален в малката, но добре подредена къща на семейство Барето и съобщи на дъщеря му Ванда и на неговия зет, че самият Кинкас се е изпънал за винаги, умрял в своята мизерна кочина, една въздишка на облекчение се откъсна от гърдите на съпрузите. Паметта на пенсионирания служител в щатското данъчно управление вече нямаше да бъде смущавана и влачена из тинята от безотговорните действия на скитника, в какъвто той се беше превърнал в края на живота си.

Настъпи време за заслужена почивка. Вече можеха свободно да говорят за Жоаким Соарес да Куня, да възхваляват неговото поведение на служител, съпруг, баща и гражданин, да изтъкват пред децата добродетелите му, да ги възпитават в почит към паметта на дядо им, без страх от каквото и да било обръкване.

Продавачът на икони, слаб старец с бели къдрави коси, се разпростря в подробности: една негърка, продавачка на мингау, акараже, абара и други лакомства, през тази сутрин имала да урежда един важен въпрос с Кинкас. Той бил обещал да ѝ достави известни мъчни за намиране треви, необходими за обредите на кандомблето. Негърката отишла за тревите, налагало се да се слобие с тях, тъй като бил настъпил свещеният период на празненствата на Шанго. Както винаги, вратата на стаята в края на стръмната

стълба била отворена. От много време Кинкас беше загубил огромния стогодишен ключ. Всъщност знаеше се, че той бе продал ключа на някакви туристи в един черен ден на несполука в играта, като им бе разказал и ня каква история с подробности и дати и издигнал ключа до степен на черковна светиня. Негърката почукала, не получила отговор и бутнала вратата. Кинкас се усмихвал, излегнат на походното легло, завит с черния от мръсотия чаршаф и с едно изпокъсано одеяло, което покривало краката му. Тази усмивка била обичайна и жената не си дала сметка за нищо. Запитала го за обещаните треви, а той се усмихвал, без да отговори. Големият му пръст на десния крак се подавал от чорапа, а скъсаните му обувки били на пода. Негърката, толкова близка на Кинкас и привикнала с шегите му, седнала на кревата и му казала, че много бърза. Позачудила се, че той не протяга сладострастната си ръка, привикнала винаги да пощипва и опипва. Загледала се още веднъж в големия пръст на десния му крак и го намерила прелестен. Докоснала тялото на Кинкас, но скочила разтревожена и го хванала за студената ръка. По стълбата слязла тичешком и разнесла новината...

Дъщерята и зетят слушаха без удоволствие всичките тия подробности за негърката и тревите, за опипванията и за кандомблето, като клатеха глави и чакаха да си замине продавачът на икони – човек, спокоен и обичащ да разказва всяка история с всички подробности. Само той знаеше за роднините на Кинкас от една пиянска нощ преди време и затова беше дошъл. Бе си наложил тъжна физиономия, с което искаше да изрази „своите прочувствени съболезнования“.

Бе дошъл часът Леонардо да отиде в службата си. Той каза на съпругата си:

– Ти върви напред, аз ще намина към учреждението и няма да се забавя. Имам да подписвам нещо. Ще говоря и с шефа...

Поканиха продавача на икони да влезе и му предложиха стол в гостната. Ванда отиде да се преоблече. Старецът разказваше на Леонардо за Кинкас – нямаше човек на Ладейра до Табоао, който да не го обича. Защо се беше отдал той – човек от добро семейство и с положение, както е могъл да констатира това, след като е имал удоволствието да се запознае с дъщеря му и зет му – на този скиталчески живот? Някакво голямо огорчение? Навярно това ще да е. Съпругата може би го беше натоварила с рога – това много пъти е ставало.

И продавачът на икони сложи показалците си на челото с циничен въпрос, изписан на лицето: дали е отгадал?

– Дона Отасилия, моята тъща, беше една светица.

Продавачът сви устни: тогава защо? Но Леонардо не му отговори и отиде да помогне на Ванда, която го викаше от стаята.

– Нужно ли е да се съобщи...

– Да се съобщи? На кого? За какво?

– На леля Марокас и на чичо Едуардо... На съседите. Да ги поканим на погребението...

– Защо пък да се съобщава и на съседите? След това хората ще разправят. И ще има какво да приказват.

– Но леля Марокас...

– Ще говоря с нея и с Едуардо... след като намина в службата. Побързай, че иначе той, дето донесе новината, ще тръгне да я разнася из махалата...

– Кой би могъл да помисли... Да умре така, без никой...

– Чия е вината? Само негова – луд човек!

В гостната продавачът се възхищаваше от един цветен портрет на Кинкас, правен преди петнайсетина го дини: строен господин с висока колосана яка, черна вратовръзка, мустаци със заострени върхове, лъскави коси и румени бузи. До него в еднаква рамка с остър, обвиняващ поглед и строго стиснати устни беше портретът на

дона Отасилия, в черна рокля с дантели. Продавачът внимателно проучи нейната кисела физиономия.

– Не, тя няма лице на жена, която мами мъжа си... сигурно е била един твърд за гложгане кокал... Жена светица... Не, не вярвам това...

МАЛКО ХОРА, всички от Ладейра до Табоао, се навъртаха около мъртвия, когато пристигна Ванда. Продавачът на икони осведомяваше на ни сък глас:

– Това е дъщерята. Имал бил дъщеря, зет, братя. Хора знатни... Зетят е чиновник и живеят в Итапажипе. Къщата им е екстра...

Хората се отстраняваха, за да мине тя, любопитни да я видят да се хвърли върху трупа, да го прегърне, да потъне в сълзи, а може би само да изхлипа. Проснат на походното легло, Кинкас Беро Дагуа, със стари и изпокърпени панталони, с дрипава риза, с една мазна и огромна жилетка, се усмихваше, сякаш се забавляваше. Ванда застана неподвижна, като разглеж даше отдавна небръснатото му лице, мръсните ръце, големия пръст на крака, подал се през скъсания чорап. Вече нямаше сълзи, за да плаче, нито хълцания, с които да изпълни стаята, тъй като и сълзите, и хълцанията беше пропиляла още в началото на налудничавото хрумване на Кинкас, когато тя беше сторила многократни опити да го върне в напуснатия дом. Сега едва поглеждаше наоколо с лице, зачервено от срам.

Това беше един непредставителен мъртвец, труп на случайно умрял скитник, без всякакво приличие в смъртта, без уважение, смеещ се цинично на нея, сигурно и на Леонардо, и на останалите членове на фамилията. Труп за моргата, за откарване с полицейската погребална кола, за да послужи за практически занятия на студентите по медицина, да бъде заровен в гроб по бедност, без кръст, без надпис. Това беше трупят на Кинкас Беро Дагуа, пияч на кашаса, разюздан субект и комарджия, без семейство, без дом, без цветя и без молитви. Това не беше Жоахим Соарес да Куния, изпълнителен служител в щатското данъчно управление, пенсиониран след двайсет и пет годишна безупречна служба, образцов съпруг, комуто всички сваляха шапка и стискаха ръка. Как може един човек на петдесетгодишна възраст да изостави семейството, дома си, привичките си от цял един живот, старите си познати, за да се скита из улиците, да пие из евтините кръчми, да посещава публичните домове, да ходи мръсен и брадясал, да живее в отвратителна кочина, да спи в едно мизерно походно легло? Ванда не намираще разумно обяснение. Много пъти вечер, след смъртта на Отасилия, тя беше обсъждала въпроса с мъжа си. А Кинкас даже при онзи тъжен и тържествен случай не прие да се върне и да бъде до своите. Не беше лудост неговото, или поне лудост за болницата – по това лекарите бяха единодушни. Тогава как да се обясни?

Сега най-после с всичко е свършено, с този кошмар от години, с това петно за семейното достойнство. Ванда беше наследила от майка си известен практичен усет и способност да взема бързи решения и да ги изпълнява. Докато разглеждаше мъртвия, неприятна карикатура на онова, което беше нейният баща, тя премисляше какво да стори. Първо да повика лекар, за да констатира смъртта. После да се облече прилично трупят, да се пренесе вкъщи и да се погребе до Отасилия, разбира се, да не бъде някакво много скъпо погребение, тъй като времената бяха доста тежки, но също и да не се изложат пред съседите, познатите и колегите на Леонардо. Леля Марокас и чичо Едуардо ще помогнат. И докато премисляше това с очи, втрещени в усмихнатото лице на Кинкас, Ванда помисли и за участието на бащината си пенсия. Дали щяха да я наследят напълно, или ще получат само вдовишката пенсия? Леонардо може би знаеше нещо по това...